

การเรียนรู้ด้วยการสะท้อนความคิดผ่านสมุดบันทึกภาพสำหรับนิสิต ศิลปศึกษา

Learning through Reflection in Sketchbook Journals for Art Education Students

ชนบพร วัฒนสุขชัย แสงวณิช

บทคัดย่อ

สมุดบันทึกภาพเป็นเครื่องมือสำคัญชิ้นหนึ่งในการเรียนรู้ด้วยตนเองการจดบันทึกภาพด้วยสมุดบันทึกภาพนอกจากจะมีการใช้ภาพเป็นหลักแล้ว ยังมีการเขียนเกี่ยวกับคำสำคัญสั้นๆ หรือประเด็นทางความคิดต่างๆ ด้วยเช่นกัน การสะท้อนความคิดเป็นวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการฝึกและพัฒนาความคิด เนื่องจากเป็นการบูรณาการทัศนคติด้านการเปิดรับฟังความคิดเห็น ความรับผิดชอบและตรวจสอบสมมุติฐานเกี่ยวกับความเชื่อ รวมถึงผลการสอนด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักและเข้าใจตนเองได้เป็นอย่างดี ศิลปศึกษาเป็นศาสตร์ที่บูรณาการระหว่างการศึกษาและศิลปะการส่งเสริมให้นิสิตศิลปศึกษาสะท้อนความคิดผ่านสมุดบันทึกภาพจะช่วยให้นิสิตศิลปศึกษาฝึกการเรียนรู้ด้วยตนเองด้านการสะท้อนความคิดเป็นภาพและการเขียนอย่างสม่ำเสมอวัตถุประสงค์ของบทความนี้จึงนำเสนอถึงความสำคัญของสมุดบันทึกภาพ การเขียนสะท้อนความคิดและแนวคิดของการนำไปใช้ในการเรียนรู้ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา ทฤษฎี แนวคิดด้านต่างๆ ซึ่งในกรณีศึกษาของการนำไปใช้กับนิสิตศิลปศึกษาในประเทศไทยพบว่า นิสิตส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการจดบันทึกเนื้อหามากกว่าการวาดภาพ แม้ว่าจะได้รับเอกสารประกอบการสอนในรายวิชา มีการสะท้อนความคิดของตนเองสั้นๆ สำหรับปัญหาและอุปสรรคส่วนใหญ่ในการเรียน คือ ความง่วงแม้ว่ารายวิชาจะมีกิจกรรมที่หลากหลาย นิสิตมีความเห็นว่าไม่สามารถจดบันทึกให้เสร็จได้ทันภายในเวลาเรียนขณะที่นิสิตบางส่วนเห็นความสำคัญและสนใจที่จะนำสมุดบันทึกภาพและการเขียนสะท้อนความคิดไปใช้ในรายวิชาอื่น รวมถึงการจดบันทึกเรื่องราวของตนเองในชีวิตประจำวันด้วย

คำสำคัญ: ศิลปศึกษา / การเรียนรู้แบบบูรณาการ / สมุดบันทึกภาพ / การเขียนสะท้อนความคิด

Abstract

A sketchbook journal is an important tool for self-study. Using a sketchbook journal is not only mainly for communicating by sketching but also for writing keywords or topics of thinking as well. Reflective writing is also one strategy for self-directed learning for practice and develops both teachers and students. This is integrated with open mindedness, responsibility and investigating the assumption of believing and the result of teaching methods. Reflective writing is a tool assisting in individual learning to know and understand one's self. Art education is pedagogical, integrating education and art. To encourage art education students, reflective thinking can be used via sketchbook journals. This strategy assists art students usually practicing self-directed learning by reflecting the students thinking through the sketching, drawing, and pasting of some materials, etc. The purpose of this article is related to the important theories of sketchbook journals, reflective writing and ideas for using tools for the content of philosophy and theory of art education. The case study of art education students in Thailand found that most students pay attention to jotting content more than sketching or drawing. Even if they received the handout of the lecture, there is little reflective thinking. Most students experience problems of drowsiness even though there are many activities for learning. Jotting in the sketchbook journal and reflective writing in the class is unfinished. Meanwhile, some students gain benefits from using sketchbook journals and reflective writing, and then attempt to use this strategy with other subjects including personal journals.

Keywords: Art Education / Integrated Learning / Sketchbook journals / Reflective Writing

บทนำ

ศิลปศึกษาเป็นการบูรณาการระหว่างศิลปะและการศึกษา ในอดีตการสอนศิลปะเป็นไปในลักษณะของการลอกเลียนแบบธรรมชาติ การเรียนรู้จึงเป็นไปในลักษณะของการพัฒนาทักษะด้านการสังเกต การแสดงออกทางความคิดภาพให้เหมือนจริงตามธรรมชาติ ผลิตและสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในรูปแบบต่างๆ กระทั่งประมาณ ค.ศ. 1960 ถึง 1970 การจัดการเรียนการสอนศิลปะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของ Viktor

Lowenfeld ที่ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการและการแสดงออกทางศิลปะของเด็กวัยต่างๆ ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทางศิลปะของเด็กตามธรรมชาติของเด็กแต่ละช่วงอายุ ให้ความสนใจเรื่องกระบวนการทำงานศิลปะของเด็ก ไม่เน้นการวัดและประเมินผลงานศิลปะ การเรียนการสอนจึงเน้นการสำรวจความสามารถทางศิลปะและให้เด็กแสดงออกทางศิลปะได้เต็มที่ตามธรรมชาติ ให้ออกแสดงเด็กสำรวจ ทดลองทำงานศิลปะกับวัสดุอุปกรณ์ประเภทต่างๆ เพื่อให้เด็กได้แสดงออกทาง

ด้านอารมณ์ ความรู้สึกตามวุฒิภาวะ เพราะเชื่อว่าการเรียนรู้ของเด็กผ่านการทำงานศิลปะเป็นกระบวนการและผลลัพธ์ที่สำคัญต่อทักษะทางสังคมและการแสดงออกด้านความคิดสร้างสรรค์ ต่อมาประมาณ ค.ศ. 1980 ถึง 1990 Getty Foundation ได้ให้ทุนนักศึกษานักวิชาการด้านศิลปศึกษาทำวิจัยเกี่ยวกับหลักการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ด้านศิลปะ ผลการวิจัยด้านต่างๆ ทำให้เกิดแนวคิดเรื่อง Discipline-Based Art Education (DBAE) ที่เน้นการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ตามหลักการและทฤษฎีต่างๆ ใน 4 แกน คือ ศิลปะปฏิบัติ ประวัติศาสตร์ศิลป์ ศิลปวิจารณ์ และสุนทรียศาสตร์ ระยะนี้การจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจึงไม่ได้จำกัดในเรื่องของการแสดงออกตามธรรมชาติของตัวผู้เรียนและการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เท่านั้น หลังปี ค.ศ. 1990 การจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะมีทิศทางที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ด้านวัฒนธรรมทางทัศน์ พหุวัฒนธรรม ศิลปะโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ในระยะต่อมาก็เริ่มกลับมาให้ความสนใจกับความคิดสร้างสรรค์และวิธีการสอนที่เน้นความคิดสร้างสรรค์อีกครั้งการเรียนรู้อด้านศิลปศึกษาจึงมีความเกี่ยวข้องกับทฤษฎีและรูปแบบของพัฒนาการด้านศิลปะ การพัฒนาสติปัญญา จิตวิทยา ทักษะการทำงานศิลปะที่มีผลต่อการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนและการประยุกต์ใช้กับศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการทบทวนวิธีการจัดการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับพัฒนาการในการแสดงออก กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการใช้มือในการทำงานศิลปะผ่านสื่อประเภทต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม เช่น พัฒนาการด้านการเรียนรู้และการแสดงออก

เกี่ยวกับภาพ ความท้าทายของสถานการณ์ที่ยากต่อการตัดสินใจ ปัญหาที่ยากต่อการตัดสินใจ รวมถึงการลงมือปฏิบัติตามธรรมชาติและส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมที่เน้นถึงบทบาทสำคัญของวัฒนธรรมที่เป็นตัวบ่งบอกถึงสาเหตุของการแสดงออกให้เห็นถึงพฤติกรรมเกี่ยวกับศิลปะ พัฒนาการการแสดงออกทางด้านการทำงาน 3 มิติ พัฒนาการและเส้นทางการใช้เหตุผลในการตัดสินใจผลงานศิลปะทางด้านสุนทรียศาสตร์ รวมถึงการพิจารณาความสามารถพิเศษของผู้เรียนในการทำงานด้านทัศนศิลป์ เป็นต้น

สมุดบันทึกภาพคืออะไร

สมุดบันทึกภาพ คือ สมุดที่ศิลปินเก็บรวบรวม บันทึก สะท้อนสิ่งที่คิด ระดมสมอง ใช้ความคิดและร่างภาพในลักษณะที่มีความหลากหลายระหว่างการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ Ernst (1997) กล่าวถึงสมุดบันทึกภาพว่านอกจากจะใช้บันทึกภาพแล้วยังมีการเขียนคำหรือวลีที่สำคัญซึ่ง Anderson and Milbrandt (2005) ได้กล่าวถึงการทำงานบนสมุดบันทึกภาพว่า เป็นการพิจารณางานศิลปะในเรื่องสำคัญต่างๆ เช่น รูปร่าง การคิดวิเคราะห์ ประวัติศาสตร์ การสืบค้นทางสุนทรียศาสตร์ การตรวจสอบทางภาพ การจัดบันทึก การสะท้อนความคิดส่วนบุคคล และการแสดงออกทางการสร้างสรรค์ภาพ สำหรับสมุดบันทึกภาพจะเน้นที่การแสดงออกทางการสร้างสรรค์ภาพเป็นสำคัญ เนื่องจากลักษณะโดยทั่วไปของสมุดบันทึกภาพเป็นสมุดที่ไม่มีเส้นบรรทัด มีพื้นที่ให้ศิลปินสามารถผสมผสานภาพทางจินตนาการและการเขียนคำต่างๆ ได้ และเป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมให้เกิดการสะท้อนความคิดด้านการวางแผนและความคิดสร้างสรรค์ใน

การทำงานศิลปะได้เป็นอย่างดีนักการศึกษา นักวิชาการหลายคนกล่าวถึงสมุดบันทึกภาพว่าเป็นการจดบันทึกรูปแบบหนึ่งที่มีการบันทึกเนื้อหาเกี่ยวกับภาพในรูปแบบต่างๆ เช่น วาดเส้น ร่างภาพ ปะติดภาพ ถ่ายภาพ รวมถึงเขียนภาพในลักษณะของการตัดทอน แสดงสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของบุคคลหรือมีความหมายส่วนบุคคล เป็นต้น การบันทึกในลักษณะนี้พบว่าหลายคนใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันเช่น visual journal, idea journal, artist journal, reflective journal, dialog sketch journal, Dialogue Journal Sketchbook (DJSB), Visual Thinking Journals, sketchnoting, sketchbook, notebook, legendary notebook, book arts making, moleskine เป็นต้น Runco (2007) ศึกษาพบว่าปฏิสัมพันธ์ระหว่างการวาดเส้นและข้อความเป็นส่วนประกอบสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์การแปลความหมายจากภาพออกไปสู่การเขียนจึงเป็นการทำงานที่สัมพันธ์กัน 2 ส่วนในสมอง เนื่องจากเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนได้คิดและพิจารณาถึงปัญหาในแง่มุมต่างๆ ที่หลากหลาย สมุดบันทึกภาพจึงเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการเรียนรู้สำหรับคนทุกระดับ โดยเฉพาะการพัฒนาเด็กให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เนื่องจากการฝึกจดบันทึกเป็นหนทางที่จะช่วยให้เด็กรู้จักการจัดรวบรวมความคิด ร่างความคิด พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ด้วยรูปแบบต่างๆ จนเป็นลักษณะนิสัย ในอดีตสมุดบันทึกภาพเป็นเครื่องมือที่มีความหมาย มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของคนในสังคมแต่ละยุคและการสร้างสรรค์งานด้านต่างๆ ดังจะเห็นได้ว่าบุคคลที่มีชื่อเสียงในสาขาต่างๆ ของโลกหลายคนมีการจดบันทึกในลักษณะนี้ไม่ว่าจะเป็นบุคคลสำคัญทางด้านวิทยาศาสตร์ เช่น Tomas Edison ด้านศิลปะ

เช่น William Turner, Leonado Da Vinci, Paul Klee, Pablo Picasso เป็นต้น เนื่องจากการจดบันทึกด้วยภาพมีความสำคัญแสดงให้เห็นถึงการสังเกตและการเรียนรู้ด้วยตนเอง สมุดบันทึกภาพจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่คนในสาขาวิชาศิลปะนำไปใช้และเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีโดยทั่วไป ศิลปินและนักออกแบบจะใช้สมุดบันทึกภาพเพื่อบันทึกภาพที่แสดงให้เห็นถึงความคิดในการทำงานศิลปะประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นการวาดเส้น การร่างภาพ การออกแบบ นอกจากนี้ยังมีการสอดแทรกการเขียนประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับภาพประเภทต่างๆ ด้วย

การเขียนสะท้อนความคิดคืออะไร

การเขียนสะท้อนความคิดคือการเขียนที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการคิด การเรียนรู้ เป็นการสะท้อนความคิดที่ศิลปิน นักออกแบบบางคนบันทึกไว้ในสมุดบันทึกภาพแต่ส่วนมากจะเป็นความคิดเกี่ยวกับการสังเกต การคิด การวางแผนเกี่ยวกับการออกแบบการทำงานศิลปะประเภทต่างๆ มีการใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกับการเขียนสะท้อนความคิดจำนวนมาก เช่น reflective journaling, reflective journal, Journal Writing, Reflective Journal Writing, reflective thinking and writing เป็นต้น

Schon (1987) ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนา การเขียนสะท้อนความคิดมากเพราะการสะท้อนความคิดเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นการเขียนสะท้อนความคิดจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนานิสิตที่จะออกไปทำงานด้านการสอนมากสอดคล้องกับที่ Ernst (1995) กล่าวถึงการเขียนว่าเป็นการฝึกให้นิสิตมีการวางแผนทางความคิด เพราะการเขียน

จะช่วยในการอธิบาย ประเมินความคิดตนเอง ทั้งยังเป็นการเรียนรู้ประเภทหนึ่งที่ใช้ในการถ่ายทอดความคิดออกมาเป็นตัวหนังสือและผลงานศิลปะในแง่มุมต่างๆ ได้เป็นอย่างดี

ความสำคัญของการสะท้อนความคิดกับการพัฒนาครู

Dewey (1934) ได้กล่าวถึงประสบการณ์กับการสะท้อนความคิดว่ามีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ เนื่องจากการสะท้อนความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์นั้นไม่ว่าจะเป็นการสะท้อนความคิดระหว่างการเกิดประสบการณ์หรือหลังจากการเกิดประสบการณ์แล้ว เป็นการแสดงให้เห็นกระบวนการคิด การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ พฤติกรรมต่างๆ ไม่ใช่กระบวนการรับสาร การเรียนรู้เกี่ยวกับการสะท้อนความคิดจึงมีความหมายต่อผู้เรียนในด้านความตั้งใจ วัตถุประสงค์ของการกระทำ การเรียนรู้สิ่งใหม่เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับชีวิต อาจมาจากความสับสน ความสงสัยในตนเอง ความกังวลความหวั่นใจ ความกลัวใจความทุกข์ความกระตือรือร้น และความรู้สึกในด้านต่างๆ Dewey (1966) กล่าวถึงประสบการณ์ของบุคคลกับการคิดว่าเป็นกระบวนการที่ปฏิบัติตามความต้องการของตนเอง คือ การเรียนรู้จากการสังเกต การตั้งคำถาม และการทดลองปฏิบัติที่กระทำอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ศิลปศึกษาเป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์การทำงานศิลปะประเภทต่างๆ ทำให้ผู้เรียนได้คิดและปฏิบัติงานไปพร้อมๆ กันสอดคล้องกับที่ Dewey (1933) และ Schiller and et al. (1994) กล่าวถึง การสะท้อนความคิดว่าสามารถประยุกต์ใช้กับการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาได้

เพราะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติงานและการพิจารณาอย่างระมัดระวัง เนื่องจากการสะท้อนความคิดจากประสบการณ์มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ การพัฒนาความสามารถในการสะท้อนความคิดเพื่อเตรียมนิสิตก่อนการออกไปฝึกประสบการณ์วิชาชีพ จึงเป็นกิจกรรมสำคัญต่อการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่สำคัญในช่วงแรกของการเป็นครูฝึกสอน เพราะเมื่อนิสิตออกไปฝึกสอนนั้นการจดบันทึกทุกอาทิตย์เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างการฝึกสอนจะมีความสำคัญต่อประสบการณ์การเรียนรู้เนื่องจากการเรียนรู้และความรู้ว่ามีส่วนส่งเสริมซึ่งกันและกัน ผู้เรียนจำเป็นต้องรู้ว่า จะสอนด้วยวิธีการใดและจะสอนอย่างไร นิสิตจึงควรได้รับการฝึกสะท้อนความคิดเพื่อนำไปใช้ในการเผชิญปัญหาที่ท้าทายในชั้นเรียน

Schon (1987) และ Rodgers (2002) กล่าวถึงการฝึกสะท้อนความคิดว่า สามารถใช้กับการเรียนรู้ได้หลายสาขาดังแต่สถาปัตยกรรมศาสตร์ จนถึงแพทยศาสตร์ การฝึกสะท้อนความคิดจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้เรียนเนื่องจากการสะท้อนความคิดทำให้ผู้เรียนมีการพิจารณาถึงพฤติกรรมและเหตุผลในการปฏิบัติงานด้านต่างๆ การเขียนสะท้อนความคิดแสดงให้เห็นถึงความรู้ ความคิด ความรู้สึกรวบรวม วิพากษ์ วิจัย บรรยายสิ่งที่บุคคลคิด ทำให้การตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสมและมีความรอบคอบในการปฏิบัติงานมากขึ้น Dewey (1933) กล่าวถึง การสะท้อนความคิดว่าเป็นการบูรณาการทัศนคติ 3 อย่างเข้าด้วยกัน คือ 1) การเปิดรับฟังความคิดเห็น 2) การสร้างความรับผิดชอบ และ 3) การตรวจสอบสมมุติฐาน ความเชื่อ หรือผลการสอนด้วยวิธีการต่างๆ ขณะที่ Schön (1987) กล่าวถึง

การนำสมุดบันทึกภาพและการเขียนสะท้อนความคิดมาใช้ในสาขาวิชาศิลปศึกษา

เนื่องจากศิลปศึกษาเป็นการศึกษาในลักษณะของการบูรณาการระหว่างศาสตร์ด้านศิลปะและการศึกษา นอกจากนี้ยังมีหลักการ ทฤษฎี แนวคิดที่เป็นแกนกลางสำคัญ 4 แกนสำหรับการจัดการเรียนรู้ คือประวัติศาสตร์ศิลป์ ทักษะการทำงานศิลปะประเภทต่างๆ สุนทรียศาสตร์ และศิลปวิจารณ์ หรือที่รู้จักกันดีในเรื่องของหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิด Discipline Based Art Education (DBAE) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทั้งทฤษฎีควบคู่ไปกับการปฏิบัติ ในยุคปัจจุบันแนวคิดเรื่องความสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนสำหรับศตวรรษที่ 21 ที่จะต้องมีความรู้ในรายวิชาหลักเกี่ยวกับศิลปะแขนงต่างๆ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีมีทักษะสำคัญด้านการสื่อสาร การแก้ปัญหา การชี้แนะตนเอง สามารถเข้าถึงความรู้ จัดการความรู้ บูรณาการความรู้ และมีวิจารณญาณในการตัดสินใจเลือกบริโภคความรู้ได้ด้วยตนเองนั้น การเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านทางสมุดบันทึกภาพการเขียนสะท้อนความคิดจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนมีลักษณะนิสัยในการสะท้อนความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมตนเอง ทบทวนความรู้เชื่อมโยงกับการประยุกต์ใช้ปรัชญา หลักการ ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษาไปใช้ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมถึงสร้างสรรค์ผลงานศิลปะประเภทต่างๆ ที่สามารถสะท้อนความคิดตนเองได้ การบันทึกภาพและเขียนสะท้อนความคิดมีความสอดคล้องกับที่ Arnheim (1969) กล่าวถึง การเชื่อมโยงกันระหว่างภาพกับการใช้ภาษาว่า การรับรู้ด้วยภาพแสดงให้เห็นถึงความสามารถทางสติปัญญาวิธีหนึ่ง เนื่องจากความรู้สามารถเกิด

ขึ้นได้จากประสบการณ์การรับรู้ด้านต่างๆ ที่มากกว่าการมอง การได้ยิน การสัมผัส การมีภาพในจินตนาการ รวมถึงความรู้ที่ได้รับจากการมีประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ ภาษาเป็นการรับรู้ประเภทหนึ่งที่ทำให้ความรู้ผ่านทางประสบการณ์ ดังนั้นทั้งภาพและภาษาจึงมีความสำคัญต่อประสบการณ์และการรับรู้ของผู้เรียน

Runco (1991b) กล่าวถึง การพัฒนานิสิตศิลปศึกษาให้มีความคิดสร้างสรรค์ว่าควรประกอบด้วยการส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การให้โอกาสผู้เรียนในการฝึกทักษะการคิดสร้างสรรค์ 2) สร้างคุณค่าและชื่นชมความพยายามของผู้เรียนในการพัฒนาตนเอง และ 3) ให้ผู้เรียนสร้างรูปแบบของการฝึกพฤติกรรมด้านการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง การส่งเสริมพฤติกรรมดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของผลการใช้สมุดบันทึกภาพในอดีตและการใช้สมุดบันทึกภาพเขียนสะท้อนความคิดกับการเรียนรู้ด้านศิลปะปัจจุบันที่ชี้ให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ในการบันทึกภาพในการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ที่แตกต่างกันโดยในอดีตเน้นการพัฒนาทักษะด้านการวาดเส้น การร่างภาพทางความคิด การออกแบบ มีการบันทึกคำสำคัญหรือประเด็นสำคัญเกี่ยวกับเรื่องที่ตนเองสนใจ สำหรับปัจจุบันมีการนำสมุดบันทึกภาพมาใช้ในวัตถุประสงค์ที่หลากหลายมากขึ้นโดยเฉพาะในสาขาวิชาศิลปศึกษาที่เน้นในเรื่องของการจัดการเรียนการสอนและการเรียนรู้ด้วยตนเอง การนำความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ปรัชญา การจัดการเรียนการสอนไปประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ด้านต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสะท้อนความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ และความคิดในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีกับการปฏิบัติงานด้านศิลปะนำเสนอได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบผลงานการเรียนรู้โดยใช้สมุดบันทึกภาพในอดีต Reuteler (2015) กับสมุดบันทึกภาพสะท้อนความคิด Wattanasukchai (2014) ตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน

การใช้สมุดบันทึกภาพกับการทำงานศิลปะในอดีต

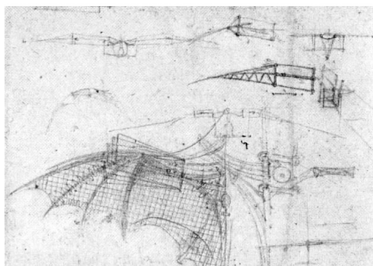
การใช้สมุดบันทึกภาพสะท้อนความคิดกับ
การเรียนรู้ด้านศิลปะปัจจุบัน

Leonardo da Vinci (c. 1490)
Study of a Woman

นิสิตปี 3 คนที่ 1

Leonardo da Vinci (c. 1505)
Design for a Flying Machine

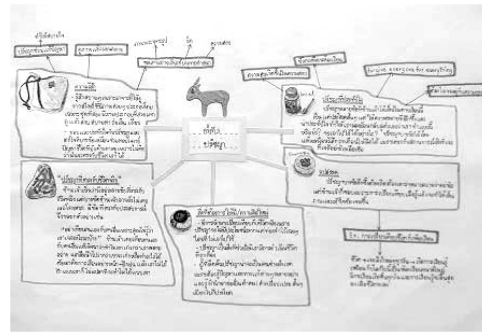
นิสิตปี 3 คนที่ 2

การใช้สมุดบันทึกภาพกับการทำงานศิลปะในอดีต

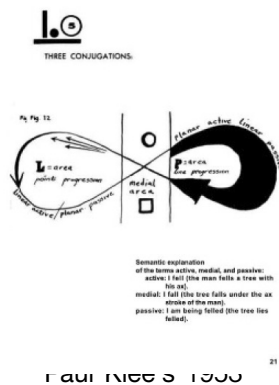
การใช้สมุดบันทึกภาพสะท้อนความคิดกับการเรียนรู้ด้านศิลปะปัจจุบัน

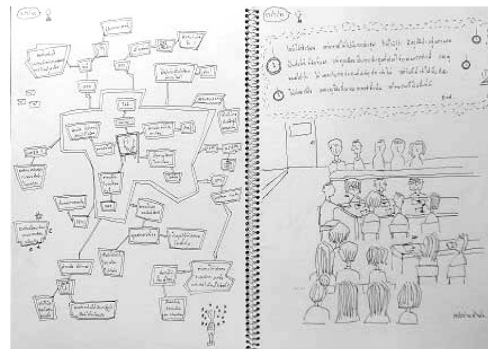
Vincent van Gogh, 1888
Sketch in letter VGM 720 (W9)
Van Gogh Museum (2009)

นิสิตปี 3 คนที่ 3

Pedgogical Sketchbook: page 21

นิสิตปี 3 คนที่ 4

ตอบสนองความต้องการของตนเอง การคิดและ
ความสนใจส่วนบุคคล
บันทึกสิ่งที่สังเกตเห็น
จดบันทึก ค้นคว้าวิจัยทางศิลปะและการออกแบบ
ทดลอง
ทบทวนความคิด
เครื่องมือในการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการสังเกต
การคิด การรับรู้และการแสดงออก

ตอบสนองความต้องการของตนเอง การคิดและ
ความสนใจส่วนบุคคล
บันทึกสิ่งที่สังเกตเห็น
ค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎี แนวคิดทางศิลปะ
ทดลอง
สื่อสารและวิธีการสอนให้พัฒนาความคิด
เครื่องมือในการเรียนรู้ด้วยตนเองจากการสังเกต
การคิด การรับรู้และการแสดงออก

ใช้สมุดบันทึกภาพกับการทำงานศิลปะในอดีต	การใช้สมุดบันทึกภาพสะท้อนความคิดกับการเรียนรู้ด้านศิลปะปัจจุบัน
ใช้สำหรับการวาดเส้น ร่างภาพ ออกแบบ	ช่วยให้เข้าใจจุดแข็ง จุดอ่อน คุณค่าที่จำเป็นและความปรารถนาส่วนบุคคลในอนาคต
จดความคิด ร่างความคิด	สอนโดยใช้ภาพเพื่อมาอภิปรายการสอนที่ใช้ภาพเป็นหลัก
อธิบายลักษณะนิสัยของเด็กที่จะเป็นแบบศิลปิน	ใช้ในการแสดงความรู้ควบคู่ไปกับหนทางที่ศิลปินและนักวิชาการจะนำไปใช้ในการมองถึงปัญหาต่างๆ
ใช้สำหรับฝึกทักษะศิลปะด้านการวาดเส้น ร่างภาพ ออกแบบ	ไม่เน้นทักษะทางศิลปะ ความเหมือนจริง หรือความสวยงามเหมือนการวาดเส้น
	ช่วยให้เด็กคิดพิจารณาเกี่ยวกับประเด็นที่ตนเองสนใจ รูปร่าง
	ช่วยเรื่องการคิดวิเคราะห์เรื่องราวทางประวัติศาสตร์
	สำรวจประสบการณ์ทางสุนทรียะของตนเอง
	การเรียนรู้ที่ให้อิสระกับเด็กในการสร้างสรรค์สำรวจค้นหาความสนใจรายบุคคล

ตารางข้างต้นแสดงให้เห็นถึงแนวคิดของนักวิชาการ นักการศึกษาที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการใช้สมุดบันทึกภาพที่แตกต่างกันในอดีตและปัจจุบันที่มีการสะท้อนความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเองที่ผสมผสานกันทั้งทางด้านทักษะการวาดเส้น ร่างภาพ ปะติด การเชื่อมโยงการจัดกิจกรรมศิลปะกับความรู้ด้านต่างๆ ซึ่งมีจุดเน้นในการสะท้อนความคิดผ่านสมุดบันทึกภาพที่แตกต่างกัน

กรณีศึกษา : การเรียนรู้ด้วยการสะท้อนความคิดผ่านสมุดบันทึกภาพสำหรับนิสิตศิลปศึกษา

งานวิจัยระยะแรกของ Wattanasukchai (2014) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการนำรูปแบบการบูรณาการระหว่างการทำสมุดบันทึกภาพและการเขียน

สะท้อนความคิดของนิสิตนักศึกษาไปใช้ในการสอนนิสิตศิลปศึกษา ระดับปริญญาตรีและใช้กับรายวิชาด้านศิลปศึกษาเพื่อศึกษาถึงการแสดงออกด้านการสะท้อนความคิดโดยใช้ภาพ เช่น วาดภาพ ร่างภาพ และการเขียนสะท้อนความคิด รวมถึงความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาสำหรับนิสิตศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลการวิจัยระยะแรกสรุปว่า นิสิตส่วนใหญ่เน้นการจดบันทึกเนื้อหามากกว่าการวาดภาพ แม้ว่าจะได้รับเอกสารประกอบการสอนที่สรุปเนื้อหาในรายวิชาแล้วก็ตาม นิสิตส่วนใหญ่มีการสะท้อนความคิดของตนเองสั้นๆ มีการใช้สื่อและเทคนิคที่หลากหลายในการจดบันทึก เช่น ดินสอ วัสดุต่างๆ ด้วยภาพ วาดภาพด้วยดินสอ ดินสอสี ระบายสีด้วยดินสอสี สีน้ำ เป็นต้น

มีการแสดงความคิดเห็นด้านต่างๆ เช่น เนื้อหาทางวิชาการ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมประเภทต่างๆ ประสบการณ์ของนิสิตในการทำกิจกรรมระหว่างเรียน การแก้ปัญหาความต้องการในการทำงาน มีการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของตนเอง นิสิตบางส่วนมีการวาดภาพประกอบเกี่ยวกับการสังเกต ค้นคว้าหาความรู้ และวัสดุที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของตนเอง นิสิตส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีสอนว่า ทำให้เกิดมุมมองและความคิดใหม่ ได้รับความสนุกสนาน มีความเข้าใจในเนื้อหาที่ยากได้มากขึ้น การทำกิจกรรมที่หลากหลายทำให้ได้ฝึกการสังเกต เกิดแรงบันดาลใจในการเป็นครู ประทับใจในความตั้งใจของอาจารย์ในการคิดกิจกรรมและใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย แปลกใหม่ และการสรุปบทเรียน นิสิตส่วนใหญ่สะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค คือ ง่วงนอน ไม่สามารถจดบันทึกให้เสร็จได้ในเวลาเรียน เพื่อนบางคนรบกวน เพื่อนบางคนมาสาย สื่อการสอนไม่สมบูรณ์ นอกจากนี้ยังเพื่อนบางคนยังไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรม ส่วนอุปสรรคด้านอื่น เช่น ความอายน ไม่ชอบการเรียนเกี่ยวกับเนื้อหาที่เป็นทฤษฎีและไม่สามารถเรียงลำดับเนื้อหาได้ ประโยชน์ของการเรียนด้วยวิธีนี้นิสิตส่วนใหญ่เห็นว่าช่วยกระตุ้นให้อยากคิดและค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองต่อเนื่องหลังจากเรียนจบในรายวิชา นิสิตบางส่วนต้องการนำเนื้อหาที่เรียนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตและมีมุมมองเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตมากขึ้น ได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพครู ทำให้รู้จักและสนใจในโรงเรียนที่นำปรัชญาการสอนที่เกี่ยวข้องกับศิลปศึกษาไปใช้มากขึ้น นิสิตบางคนต้องการนำวิธีเรียนและวิธีจดสมุดบันทึกภาพ

และการเขียนสะท้อนความคิดไปใช้ในวิชาอื่นๆ และประยุกต์ใช้กับการจัดเรื่องต่างๆ ในชีวิตประจำวัน นำกิจกรรมไปใช้ในการพัฒนาตนเองเพื่อให้รู้จักตนเองมากขึ้นและรู้สึกดีใจมากที่ได้เรียนวิชานี้

บทสรุป

ความเป็นมาและความสำคัญของสมุดบันทึกภาพและการเขียนสะท้อนความคิดรวมถึงกรณีศึกษาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เครื่องมือนี้มีความสำคัญและมีบทบาทในการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองในลักษณะใด ปัจจุบันมีวิธีการนำเครื่องมือนี้ไปใช้อย่างไร เมื่อนำวิธีการนี้ไปใช้กับกรณีศึกษาแล้วพบว่าการนำสมุดบันทึกภาพและการเขียนสะท้อนความคิดไปใช้ในการสอนนิสิตศิลปศึกษา ในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา ทฤษฎี แนวคิดต่างๆ สามารถทำได้และมีส่วนช่วยให้ นิสิตศิลปศึกษาเข้าใจเนื้อหาเชิงปรัชญา ทฤษฎี แนวคิดต่างๆ ได้เพิ่มมากขึ้น แม้ว่าจะมีนิสิตบางคนไม่สนใจวิธีการจดในลักษณะนี้ แต่สามารถกระตุ้นให้นิสิตบางคนสนใจในเนื้อหาที่ค่อนข้างยาก นิสิตบางคนเห็นความสำคัญในการนำวิธีการเรียนนี้ไปใช้พัฒนาตนเองรวมถึงสนใจที่จะนำวิธีการนี้ไปใช้ในการเรียนรายวิชาอื่น นอกจากนี้ยังสนใจที่จะนำไปใช้จดบันทึกเกี่ยวกับตนเองในชีวิตประจำวันด้วยความสำคัญของการนำสมุดบันทึกภาพและการเขียนสะท้อนความคิดไปใช้ในการเรียนรู้นั้น นอกจากจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา ทฤษฎี แนวคิดด้านต่างๆ ได้ดีขึ้นแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับตนเอง ค้นพบตนเองด้านความต้องการ ทักษะคิด ผ่านการสะท้อน

- Runco, M. A. (2014). *Creativity: Theories and themes: Research, development, and practice* (2nd edition). Waltham, MA: Academic Press.
- Schiller, M., & et al. (1994). *Dialogue journaling with preservice art teachers: A study by three university supervisors in art education*. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=ED372058&site=ehost-live&scope=site>
- Schön, D. A. (1987). *Educating the reflective practitioner: Toward a new design for teaching and learning in the professions*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Schön, D. A. (1987). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. New York, NY: Basic Books.
- Wattanasukchai, K. (2014). An integrated model of sketchbook journal and reflective writing for art education students. *International Journal of Multidisciplinary Thought*, 4(3), 221-229.

ผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนบทร วัฒนสุขชัย-แสงวณิช อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา
ภาควิชาศิลปะดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษาคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร 10330 อีเมล:Khanobbhorn.w@chula.ac.th

